

הרב חיים פרל

דין כבוד שבת בלבוש

שאלות.

- א. תשובה לשאלה א.
- ב. מסקנה א.
- ג. תשובה לשאלה ב.
- ד. שאלות ג-ד.
- ה. תשובה לשאלה ג.
- ו. תשובה לשאלה ד.
- ז. מסקנה ב.
- סיכום.

שאלות

- א. חיילים כלואים. באיזה אופן יש באפשרותם לכבד את השבת במלבוש, כאשר הם מחויבים ללבוש בגדי אסירים?
- ב. חיילים שחזרו מפעילות מבצעית בשבת ובגדיהם מלוכלכים ואין באפשרותם להחליפם האם יכולים לנקותם לכבוד שבת?

א. תשובה לשאלה א

מובא בנביא (ישעיהו נח יב) "וקראת לשבת עונג". עיקר מצוות עונג שבת נתפרש לנו ע"י הנביאים כן כותב הרמב"ם (הלכות שבת פרק ל הלכה א). אולם הרמב"ן (שמות כ ח) והרשב"א (שו"ת, חלק א תשובה קכז) כתבו שעיקרו מן התורה, שהשבת בכלל מקראי קודש שנאמר "וביום השביעי שבת שבתון מקרא קודש", ופירשו חז"ל (ספרא פרשת אמור יב) דהיינו לקדשו ולכבדו בכסות נקיה. וכן משמע במסכת שבת (ק"ג). "וכבדתו מעשות דרכיך" (ישעיהו שם יג) "שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול", וא"כ למדים אנו שמצווה לכבד את השבת, ומכבודה של השבת שלא יהא מלבושו בשבת כמלבושו בחול אלא שבגדי השבת יהיו נאים יותר ונקיים. וכתבו הפוסקים (מ"א רסב ס"ק ב) ומשנ"ב (סימן רסב ס"ק ה) וכן בשו"ע הרב (סעיף ג) בשם האר"י ז"ל שטוב שלא ללבוש בשבת דבר ממה שלבש בחול, היינו שהבגדים העליונים יהיו מיוחדים לשבת ויו"ט, ואת הלבנים יחליף לקראת השבת בלבנים נקיים ומכובסים. ויש מחמירים לקנות אפילו נעליים מיוחדות לשבת (עיין שש"כ פרק מב, הערה רו).

ואפילו אדם שנמצא לבדו בשבת, מצווה שיכבד את השבת בבגדים נאים, משום שאין הבגדים לכבוד הרואים, כי אם לכבוד השבת (משנ"ב שם ס"ק ו).

אדם שנמצא במקום שאין לו בגדי שבת, או עני שיש לו בגד אחד, ישתדל לייפות את בגדו עד כמה שאפשר לכבוד השבת. וכן מסופר בתלמוד הירושלמי, שדרש רבי שמלאי בציבור, שצריך שיהיה לכל אדם שני מלבושים, מלבוש אחד לחול ואחד לשבת. בכו תלמידיו כנגדו ואמרו: עניים אנחנו, ואין לנו אלא מלבוש אחד לחול ושבת. אמר להם: אף על פי כן צריכים אתם לייפות את בגדיכם לקראת השבת.

א"כ נמצינו למדים שכל כך חשוב לכבד את השבת בבגדים, עד שאחת מעשר התקנות שתיקן עזרא הסופר עוסקת בכיבוס הבגדים לשבת, והיא התקנה שתיקן עזרא הסופר שיכבסו ביום חמישי (ב"ק פב.). שתי משמעויות יש לתקנה זו. האחת, שאין ללבוש בשבת בגדים שאינם נקיים. והשנייה, שהואיל ומלאכת הכביסה הייתה מלאכה קשה, תיקן עזרא הסופר שיכבסו ביום חמישי, כדי שיום שישי ישאר פנוי להכנת תבשילי השבת. אך בדיעבד, כשלא הספיק לכבס לקראת שבת ביום חמישי, מותר לכבס ביום שישי, ובמיוחד כיום כשהכיבוס נעשה במכונת כביסה ואין בכך טורח גדול (שש"כ שם הערה יג).

ובשו"ע (סימן רמב סעיף א) וכן במשנ"ב (ס"ק ה) מוכח שעיקר היא שיהיו בגדים מכובסים לכבוד שבת.

ומובא בשו"ע (סימן רסב סעיף ה) ובמשנ"ב (ס"ק ו) ובילקוט יוסף (סעיף ב) שישתדל כפי יכולתו שיהיו לו בגדים נאים לשבת.

וכתב בצ"ץ אליעזר (חלק יד סימן לד אות ב) שהטעם שצריך ללבוש בגדים מיוחדים לשבת כדי שיזכור שהוא יום קדוש ואסור בעשיית מלאכה, וכעין זה כתב הרמ"א (סימן שא ס"ק טז).

ב. מסקנה א

החיל הכלוא ידאג שיהיה לו סט מדי כלואים נקיים לכבוד שבת, ויחליפם סמוך לשבת כדי שיהיה ניכר שהם לכבוד שבת קודש. אפשרות נוספת היא ללבוש בגדי שבת מתחת למדי האסיר - כיון שהם רחבים דיים, ומכיון שבתוך תאי הכליאה הרי יש בידו ללבוש רק בגדי שבת, א"כ ע"י אחד משלושת האופנים הללו יוכל לצאת ידי חובת עונג שבת.

ג. תשובה לשאלה ב

הגמ' (שבת קמז.) אומרת: "אמר רב הונא המנער טליתו בשבת חייב חטאת". פרש"י: "המנער טליתו מן העפר חייב דזהו ליבונה". אבל התו"ס הרא"ש הר"ן והמרדכי כתבו דלא משמע שיהא שייך ליבון בהכי, והסכימו לדברי ר"ת שפירש המנער טליתו מן הטל שעליו דהיינו כיבוס.

ובשו"ע (סימן שב סעיף א) פסק כרוב הפוסקים שחייב דווקא כשמנער טל. אבל הרמ"א כתב ד"א דאסור לנער מן האבק, וטוב לחוש לדבריו.

ובמשנ"ב (ס"ק ו) הביא בשם האליהו רבה דהרבה ראשונים סוברים כרש"י, ולכן מדינא יש לאסור בזה, ומ"מ יש לסמוך על המחבר ע"י נוכרי, ובפרט במקום שיש כבוד הבריות. ובמסגרת השולחן (קצשו"ע סימן פ ס"ק פ) כתב דאם מתבייש לילך כך בין הבריות יש להקל גם ע"י יהודי, (הביאו השש"כ פרק טו הערה עה).

אך הפוסקים חילקו את טעמי האיסור בדין כיבוס לכמה סוגים, ואלו הם:

טלית חדשה: כתב הב"י דחדשה היינו שעדיין לא כובסה ומדברי הרמב"ם משמע שלא נשתמש בה כל כך ועדין היא בחידושה, וכן פסק במשנ"ב. ובביאוה"ל (ד"ה לחוש) הביא בשם יערת הדבש' דלפי שלא ידענו עד כמה נקרא כחדש צריך להיזהר בכולם, להלכה פסק שם דהמחמיר תע"ב והמיקל יש לו על מי לסמוך וטוב שיעשה בשינוי, אך לכתחילה בודאי נכון ליזהר שלא לבוא לידי זה.

בגד שחור: הטעם דבחדשה ושחורה מינכר היפוי ע"י הניעור.

מקפיד עליה שלא ללבושה בלא ניעור: מסתמא מקפיד בבגד חדש ושחור ובשאר הבגדים גם כן אסור אם דרכו להקפיד (משנ"ב ס"ק ב וביאוה"ל ד"ה עליה). וע"ש שלשיטת המ"א אף בשחור מסתמא לא מקפיד). ואם אין דרכו להקפיד ולבושו לפעמים בלי ניעור מותר

לנער אף לכתחילה. ועיין בשש"כ (פרק טו סוף סעיף כו) שאף אם עכשיו מנער מפני כבוד השבת וכדו' עדיין נחשב כאין מקפיד.

בגד שנשר במים או שנפל עליו גשמים: מסתמא מקפיד בבגד חדש ואף בצבעוני, לפי שבגד חדש מתקצר במים ויש בזה משום סחיטה¹. ובבגד ישן - ואף אם הוא צבעוני - אסור ניעור בחוזקה משום סחיטה.

ובביאור"ל (בד"ה והוא שמקפיד), מסתפק אי אזלינן בתר הקפדתו של המנער או בתר פסיק רישיה, ולמאן דלא קפיד ליכא אלא דבר שאין מתכוין שאינו כיבוס גמור. ואפשר דה"ה לשיטתו גבי מצרף, וכפי שהביאו המ"א (סימן שיח ס"ק לו, עיין מחצית השקל שם, ועיין יתוספת אהלי חלק א סימן שב סעיף א).

הסרת נוצות: כתב הרמ"א, דאף לשיטת רש"י מותר להסיר הנוצות מן הבגד. וכתב במשנ"ב דאין זה דומה לליבון, לפי שאין הנוצות תחובין בתוכו כמו המים והעפר אלא עומדין מלמעלה, ולכן מותר אפילו בחדש ומקפיד עליו.

ובמ"א כתב: בספר הזכרונות אוסר בזה משום קורע, ובשעה"צ (ס"ק ט) ביאר מדוע סתם במשנ"ב להתיר בזה.

ובאשר לאיסור מוקצה, עיין בשש"כ (פרק טו הערה צט) חוטיין, הרי הם כנוצות, אלא אם כן נשאר מהתפירה.

ד. שאלות נוספות אגב דיון בשאלה זו הן

1. האם דין מלבן זה דווקא במים, או בכל אופן שמנקה את הבגד חייב, כגון נעור מאבק או ניקוי יבש?
2. האם איסור מלבן בלי מים, הוא מהתורה או מדרבנן?

ה. תשובה לשאלה ג

עיין לעיל. שלרש"י חייב אם מנער טלית מאבק שעליה, ולתוס' חייב רק במנער טל ואילו ניעור אבק מותר. ובגליון הש"ס תמה על רש"י שכתב במפורש (שבת קמא. ד"ה 'מבפנים' גבי היתר כסכוס בגד מטיט שעליו, כשמכסכו מבפנים) דלא הוי מלבן כשאינו נותן שם מים. ובשעה"צ (ס"ק מא) תירץ שגבי ניקוי הבגד אין כיבוס בלא מים כיון שבלא מים נשאר רושם הלכלוך, אבל ניעור מנקה את הבגד לגמרי מהאבק שעליו.

ו. תשובה לשאלה ד

בביאור"ל (סעיף א ד"ה י"א דאסור לנער) כתב, דאף לתוס' והרא"ש לא הותר באבק אלא ניעור, אבל לשפסף או לכסכו בגד מלוכלך להסיר ממנו הכתמים, יש עכ"פ איסורא. אע"ג שאין כאן מים כלל.

והוכיח זאת מכך שמודים דלכסכוסי סודרא אסור (שם קמא). וכמובא בשו"ע (שם סעיף ז). ואף לרש"י כיבוס באופן זה חמור יותר מסתם ניעור שכן כאן אסור אף בבגד לבן וישן ואף כשלא מקפיד.

ונראה עפ"י דלכבס בגד ב"ניקוי יבש" אסור לכ"ע.

הביאור"ל ציין לרמ"א (סימן שלו סעיף ב) המתיר לכבד בגדים במכבדות שאינן עשויות מקסמים (הנשברים) להעביר אבק, באופן דשרי כגון בישן או באינו קפיד (והיינו לשיטת רש"י) אבל לא לשפסף להסיר כתמים דזה אסור אפי' ביד.

¹ כ"כ במשנ"ב, אבל בשש"כ (פרק טו סעיף לג) כתב משום ליבון, ותמה על המשנ"ב שם בהערה.

ונראה שכל שצריך לשפשפו הרי זה בכלל כתם וכל שדי בניעור מותר להסיר אפי' במברשת אם אינו משפשף.
ובביאור"ל (ד"ה ועיין) הביא, שכיום נהגו איסור אף בזה ואינו מותר אלא ביד.
ומשמע שמותר אפילו לטפוח קלות על הבגד בידו או במטלית, כשם שמותר מעיקר הדין אפי' עי' מברשת (וכנ"ל בביאור"ל ד"ה י"א. וכ"כ בשש"כ פט"ו סעיף כה).
המשנ"ב (ס"ק לו) הביא שהט"ז התיר לגרד כתם בצפורן (היינו כשאין איסור טוחן), והמשנ"ב אוסר דהוי כמלבן.

מסקנה ב

לפי הנ"ל תלוי כמובן בסוג הלכלוך ובאופנים השונים, וע"כ יש לדון כל מקרה לגופו כפי שפירטנו בסעיפים א-ה לעיל.

